

Деревянко Б.В. Щодо компетенції навчальних закладів у відносинах зі споживачами освітніх послуг / Б.В. Деревянко // Новітні наукові дослідження держави і права. — 2012 : Збірн. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. — Миколаїв : Іліон, 2012. — С. 37—42.

Деревянко Б.В.,

Завідувач кафедри господарського та екологічного права
Донецького юридичного інституту МВС України, к.ю.н., доцент

Щодо компетенції навчальних закладів у відносинах зі споживачами освітніх послуг

Споживачами освітніх послуг можуть виступати індивідуальні споживачі – окремі громадяни; організації, установи й підприємства будь-яких правових форм, що зацікавлені в освітніх послугах для своїх працівників; суспільство, держава, зацікавлені у зростанні як економічного, так і соціального освітнього потенціалів.

Основним суб'єктом ринку освітніх послуг є кінцевий споживач – особистість. Тоді як більшість інших суб'єктів використовує освітню діяльність передусім з прагматично-комерційною метою, людина як споживач освітніх послуг поєднує їхню комерційну значущість (для одержання престижної професії, статусу, заробітку) із задоволенням потреб духовного особистісного розвитку та пізнавальних потреб. Ця значущість особистості як основного споживача освітніх послуг пояснюється і тим, що під кінцевою продукцією вищої школи розглядають саме фахівців – її випускників, які мають відповідати вимогам інших споживачів [1, с. 109; 2, с. 66]. Споживачем послуг у сфері освіти може бути як громадянин України або іноземець, так і суб'єкт господарювання. Проте споживачів можна поділити на дві групи – безпосередні та опосередковані. Так, суб'єкт господарювання, який укладає договір із навчальним закладом (далі – НЗ) про підготовку (перенавчання, підвищення кваліфікації тощо) своїх працівників, є опосередкованим споживачем. А працівник цього суб'єкта, який на основі названого договору отримує послуги від НЗ, є безпосереднім споживачем (навіть коли їх не оплачує).

Слід погодитися із В.В. Резніковою, що споживач – це і суб'єкт господарювання (фізична або юридична особа), в тих випадках, коли товари,

Дерев'яно Б.В. Щодо компетенції навчальних закладів у відносинах зі споживачами освітніх послуг / Б.В. Дерев'яно // Новітні наукові дослідження держави і права. — 2012 : Збірн. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. — Миколаїв : Іліон, 2012. — С. 37—42.

роботи, послуги, придбаваються ним для кінцевого споживання, тобто тоді, коли суб'єкт господарювання є їх кінцевим споживачем. По-друге, умови публічного договору встановлюють однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги [3, с. 114].

У учнів освітня правоспроможність виникає з того моменту, коли вони починають займатися у дошкільному або шкільному НЗ, тобто у віці 4-7 років. Дієздатність суб'єктів правовідносин інших галузей права виникає набагато пізніше, у віці 16-18 років. В освітньому праві не діє конструкція, притаманна цивільному праву, коли недостатня дієздатність дитини перекривається дієздатністю його батьків або інших законних представників [4, с. 78].

На відміну від усіх інших галузей права, що визнають певну частину громадян недієздатними (діти, психічно хворі особи), освітнє право подібного інституту не знає. Усі громадяни країни, які незалежно від їх розумового та психічного розвитку, а також стану здоров'я мають освітню дієспроможність і можуть отримувати освіту, необхідну їм для соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. У цих цілях держава та органи місцевого самоуправління утворюють спеціальні (корекційні) освітні установи, класи або групи, що забезпечують лікування, виховання і навчання дітей і підлітків з відхиленнями у розумовому або психічному розвитку.

Освітнє право не знає й інституту повного або часткового обмеження освітньої дієспроможності громадян. Навіть ув'язнені особи мають реальну можливість отримати освіту [4, с. 78]. Тут неможна заперечувати, оскільки громадяни, іноземці та особи без громадянства незалежно від фізичних та розумових вад мають права та можливості бути споживачами освітніх послуг та інших послуг у сфері освіти.

Крім споживачів педагогічні працівники є також не менш важливими суб'єктами освітніх відносин. Їх активна участь в освітньому процесі є необхідною умовою успішного функціонування всієї системи освіти. Проте,

Дерев'яно Б.В. Щодо компетенції навчальних закладів у відносинах зі споживачами освітніх послуг / Б.В. Дерев'яно // Новітні наукові дослідження держави і права. — 2012 : Збірн. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. — Миколаїв : Іліон, 2012. — С. 37—42.

будучи стороною, зобов'язаною по відношенню до учнів, педагогічні працівники одночасно виконують по відношенню до них владні функції – здійснюють керівництво навчальними заняттями, а також проведенням поточної та проміжної атестації. Подібний взаємозв'язок учасників освітніх відносин суперечить усім канонам адміністративного, цивільного та інших галузей права [4, с. 77].

Наявність у педагогічних працівників владних повноважень, проте, не дає ніяких підстав для їх визнання суб'єктами адміністративного права - посадових осіб або державних службовців. Ці посади існують лише в державних органах. Робота службовців державних, у т.ч. і НЗ не визнається державною службою.

Більшість дослідників з питання про правову форму відносин з виконання робіт і надання послуг доходять висновку, що дані відносини повинні належати до різних договірних зобов'язань (відповідно договір підряду і договір відшкодувального надання послуг) і, вважають, що в основі розмежування даних договорів лежить предмет договору. Предметом договору першого типу є результат роботи, який набуває речової форми: створення нової речі, відновлення споживчої вартості існуючої речі (наприклад, за допомогою ремонту, чищення речей тощо). Предметом другого договору виступає сама діяльність виконавця. При цьому результат діяльності може бути і відокремлений від самого процесу здійснення діяльності [5, с. 17; 6, с. 222]. Дійсно, ці відносини є комплексними. Вони виходять за межі однієї галузі права. Компетенція учасників відносин у сфері освіти виникає при виникненні договірних зобов'язань і не залежить від досягнення чи недосагнення результату діяльності.

За договором надання медичної послуги одна сторона (медичний заклад будь-якої форми власності) в особі лікаря - виконавця послуги, який зобов'язується за завданням замовника (пацієнта) надати медичну послугу, дотримуватися етичних та моральних норм у спілкуванні з пацієнтом при наданні послуги, правильно визначити діагноз, призначити лікування і слідкувати за процесом лікування, реабілітацією пацієнта та проінформувати про результати

Деревянко Б.В. Щодо компетенції навчальних закладів у відносинах зі споживачами освітніх послуг / Б.В. Деревянко // Новітні наукові дослідження держави і права. — 2012 : Збірн. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. — Миколаїв : Іліон, 2012. — С. 37—42.

наданої послуги, а споживач (пацієнт) зобов'язується дотримуватися вказівок та призначень лікаря у повній мірі, прийняти і оплатити послуги [6, с. 223]. Тобто, кінцевий результат за договором надання медичних (у нашому випадку освітніх та інших у сфері освіти) послуг може бути досягнуто у випадку виконання іншою стороною договору - споживачем приписів виконавця (НЗ в особі його працівників).

Споживача освітніх та інших послуг у сфері освіти О.Ф. Мельничук пропонує вважати «особою, яка навчається» – фізичну особу, яка реалізує конституційне право на освіту шляхом засвоєння її змісту, визначеного стандартами освіти особа, яка навчається, є обов'язковим та головним учасником освітніх правовідносин, оскільки ці відносини виникають та існують у зв'язку з реалізацією нею права на освіту. У даних правовідносинах особа, яка навчається, є уповноваженою стороною [7, с. 49]. Із сказаним слід не погодитися. Стосовно думки про те, що суб'єкти освітніх відносин мають юридичну рівність, а отже, що студенти володіють правами, рівними з професорами, а останні низводяться до рівня перукарів, чоботарів та інших виконавців послуг, які зобов'язані постійно узгоджувати свої дії з бажанням та волею студентів або, говорячи мовою законодавця, «за завданням замовника надати послуги (вчинити певні дії або здійснювати певну діяльність)» негативно висловлюється російський професор В.М. Сирих. Тоді у випадку рівності виходило б, що діючи «за завданням замовника», викладачі і НЗ неправомочні організувати навчальний процес на власний розсуд. У той же час студенти правомочні їм диктувати, що і в якому обсязі викладати, які проводити практичні заняття і як організувати проведення проміжних іспитів, які слід ставити оцінки за підсумками атестації [4, с. 69-70]. І тут слід погодитися із російським вченим, що ми виявили суперечності, які відділяють відносини у сфері освіти від цивільно-правових відносин.

І взагалі названим вченим справедливо вказується, що оскільки в силу чинного законодавства акредитований НЗ виступає від імені держави і наділений

Дерев'яно Б.В. Щодо компетенції навчальних закладів у відносинах зі споживачами освітніх послуг / Б.В. Дерев'яно // Новітні наукові дослідження держави і права. — 2012 : Збірн. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. — Миколаїв : Іліон, 2012. — С. 37—42.

певними державно-владними повноваженнями, то уявлення про освітні відносини як різновиди цивільного права є недостатніми. Ним справедливо критикуються твердження В.В. Кваніної про те, що за договором про надання освітніх послуг ВНЗ зобов'язується здійснювати освітню діяльність в межах державних освітніх стандартів вищої професійної освіти, а по закінченні навчання видати тому студенту, хто виконав навчальний план, диплом про освіту державного зразка. Таке твердження не відповідає дійсності і навіть грубо перекичує її. Зобов'язання ВНЗ вести освітню діяльність впливає з чинного законодавства і наявності у нього свідоцтва про державну акредитацію, але ніяк не з договору [4, с. 73]. Диплом про освіту дається не в силу договору, а у зв'язку з тим, що випускник ВНЗ володіє необхідним рівнем знань, вмінь та навичок і успішно витримав випускні іспити. Не договором, а чинним законодавством визначаються і обов'язки учнів [4, с. 73]. Проте таку позицію вченого можна підтримати лише в цілому, оскільки договір не може породжувати прав та обов'язків, а відповідно не бути компетенційним актом. Інакше нівелюється саме значення договору. Дійсно, основний обсяг компетенції НЗ у відносинах із споживачами своїх послуг та іншими суб'єктами господарювання чи державними органами визначається законодавством. Проте окрема частина взаємних прав та обов'язків НЗ і замовників виникає на основі договору. Серед них можна назвати чи не найбільш важливі на сьогоднішній день питання про розмір і порядок оплати споживачем чи замовником наданих освітніх та інших послуг. А загалом обсяг компетенції НЗ у відносинах зі споживачами може ситуативно варіюватися і не може визначатися за правилами будь-якої однієї галузі права.

Перелік використаної літератури:

1. Величко О. Орієнтація на споживача – реалізація принципу підвищення якості освітніх послуг [Текст] / О. Величко, В. Вікторов, В. Охотський // Вісник

Дервянко Б.В. Щодо компетенції навчальних закладів у відносинах зі споживачами освітніх послуг / Б.В. Дервянко // Новітні наукові дослідження держави і права. — 2012 : Збірн. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. — Миколаїв : Іліон, 2012. — С. 37—42.

Української академії державного управління при Президентіві України. — 2003. — № 1. — С. 108—112.

2. Дубровка О.В. Особливості державного регулювання ринку послуг вищої освіти [Текст] / О.В. Дубровка // Педагогіка і психологія. — 2004. — № 4. — С. 63—72.
3. Резнікова В. В. Послуга та суміжні правові категорії [Текст] / В. В. Резнікова // Університетські наукові записки. — 2009. — № 2. — С. 105—115.
4. Сырых В.М. Образовательные услуги и образовательные правоотношения: дискуссионные взгляды и действительное содержание [Текст] / В.М. Сырых // Журнал российского права. — 2010. — № 4. — С. 69—78.
5. Кванина В.В. Договор на оказание возмездных услуг: учебное пособие. — Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2002. — 98 с.
6. Булеца С.Б. Поняття договору про надання медичних послуг [Текст] / С.Б. Булеца // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право. — 2009. — Випуск 12. — С. 220—224.
7. Мельничук О.Ф. Поняття та види суб'єктів освітніх правовідносин [Текст] / О.Ф. Мельничук // Держава і право. — 2011. — Вип. 51. — С. 48—54.